

Södertälje
kommun

”Ordglappet”

Ordförädets betydelse
för det kompensatoriska
uppdraget

Marcus Danielsson / Utvecklingslärare / Resurscentrum
KUL 24 / 2024-09-26 / kl. 13:00 – 13:50

30 million word gap

(Hart & Risley, 1995)

- Språkmiljöer, ordförråd och framtida akademiska framgångar
- Barn (3 år) från högre socioekonomiska bakgrunder
 - Hört ungefär 30 miljoner fler ord
 - Varierade och komplexa ord
 - Fler uppmuntrande kommentarer

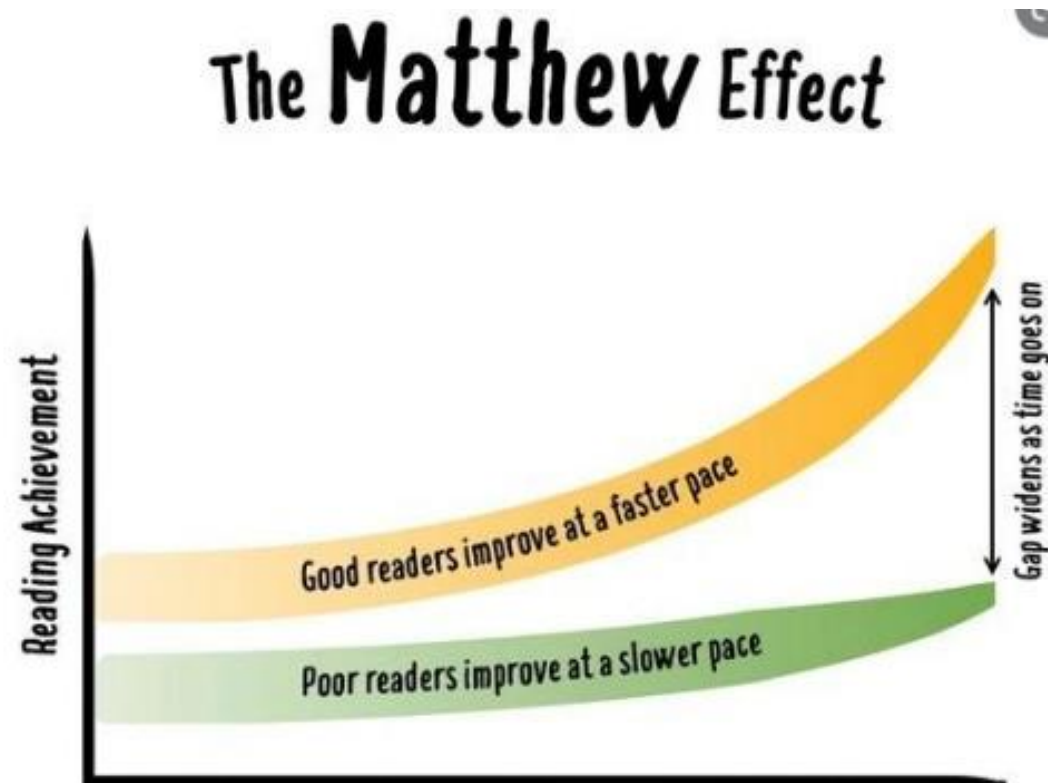

30 Million

Matteuseffekten

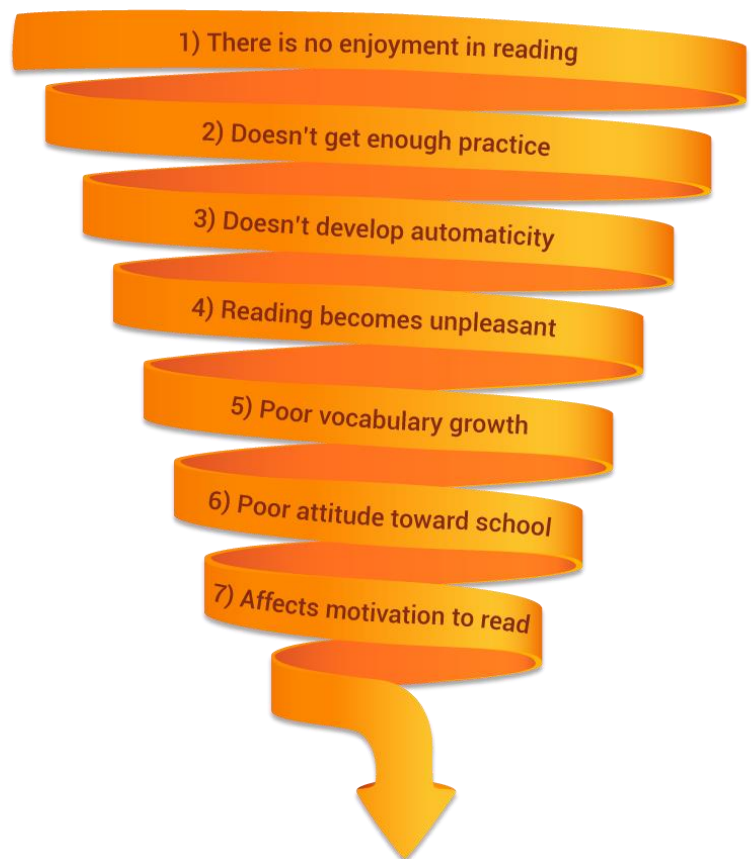
(Stanovich, 1986)

1. Negativ spiral för svaga läsare
2. Positiv spiral för starka läsare

Matteuseffekten

(Stanovich, 1986)

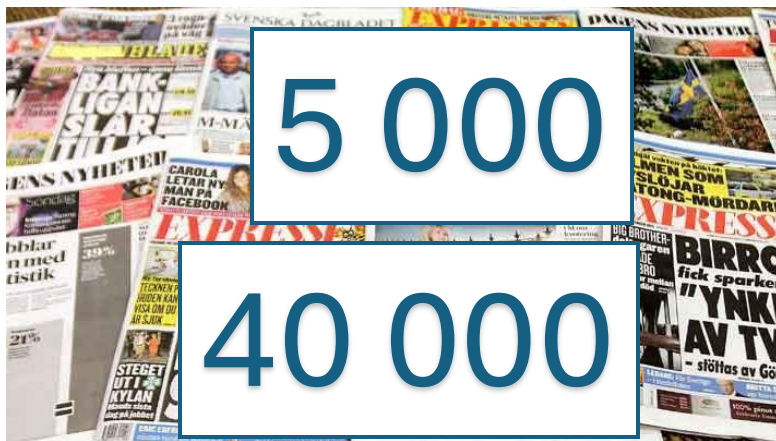
Downward spiral

Upward spiral

ORDFÖRRÅD

Hur många ord?

”Som språkmodell har jag ingen fast gräns för hur många ord jag "kan". Jag kan hantera miljontals ord och begrepp, men mitt fokus är att hjälpa till med att förstå och bearbeta text utifrån sammanhang, inte att memorera en viss lista med ord.”

ChatGPT

Ordförrådets utveckling

(Ellis, 1994; Nation, 2001)

Lärande

- Implicit
- Explicit

Nivåer

- Receptivt
- Produktivt

Mening

- Denotation
- Konnotation

Kulturella konnotationer

- Sisyfos arbete
- Tantalos kval
- Damokles svärd
- Pandoras ask
- Gordisk knut
- Prokrustes bädd
- Pyrrhuseger
- Prometeisk eld
- Trojansk häst

Bedömning av ordförståelse

(Gyllenbok, 2015)

1. Jag har aldrig sett ordet förut och förstår det inte
2. Jag har sett ordet förut, men vet inte vad det betyder
3. Jag har sett ordet förut och tror att det betyder ...
4. Jag kan det här ordet. Det betyder ...
5. Jag kan använda ordet i en mening.

Mål: 15 000 ord

(Lim Falk & Riad, 2023)

Gymnasiet	Ord/år	Ord/månad	Ord/Vecka
Årskurs 5	3 000	300	75
Årskurs 6	3 750	375	94
Årskurs 7	5 000	500	125
Årskurs 8	7 000	750	188

Vilka är de viktigaste orden?

”Elever kan inte lära sig allt, så vad ska de då kunna?”

Kognitionsvetenskapen leder till den ganska självklara slutsatsen att studenterna måste lära sig de begrepp som återkommer gång på gång - de bärande idéerna inom varje ämne.”

Daniel T Willingham

Ordförrådets nivåer

(Beck, McKeown & Kucan)

Nivå 3: Ämnesspecifika och lågfrekventa

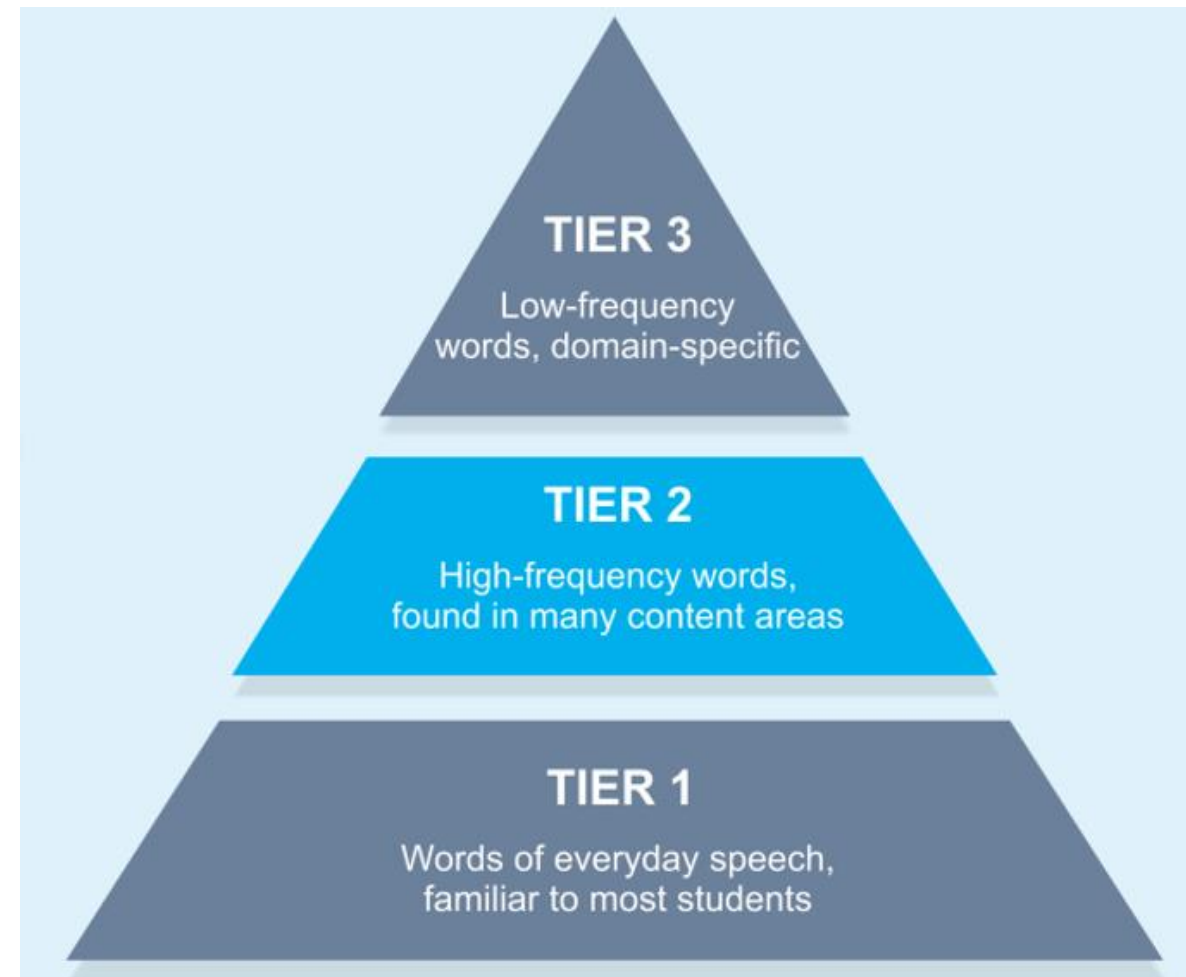
- Mitokondrier, feodalism, Pytagoras sats

Nivå 2: Akademiska och högfrekvent

- Analysera, orsak, slutsats

Nivå 1: Vardagliga och högfrekventa

- Katt, springa, stor

Ordinläring

- Denotation och konnotation
- Prefix och suffix
- Synonymer och antonymer
- Meningsfullt sammanhang

LÄSNING

Vad är LÄSFÖRMÅGA?

(Gough & Tunmer, 1986)

Läsförståelsetest!

Det finns många frelare från krantiden i dagens museer. Nu har forskare från bland annat Uppsala universitet analyserat dessa frelare. Det visar sig att de gjordes av värben från mitten av 500-talet, varför forskarna menar att frelarna prådigt kommer från en snyktig värklaff. Frelarna kommer från värpreten Nordkapare, som kan väga 50-80 ton. De simmar ganska långsamt nära kusterna och innehåller så mycket vimpir att de flyter när de dödas. Skriftliga traster har beklutat bryddig värpret under tomatiden från och med 800-talet, men dessa nya bryngar tyder på att man klaffade vär i rogg flera hundra år tidigare.

Läsförståelsetest!

Det finns många **frelare** från **krantiden** i dagens museer. Nu har forskare från bland annat Harvard universitet analyserat dessa **frelare**. Det visar sig att de kommer från mitten av 500-talet, varför forskarna tror att de kommer från en **snyktig värklaff**. **Frelare** kan väga 50-80 ton och innehåller så mycket trä som en **traster** har **beklutat** i slutet av 800-talet, men de innehåller **rogg** flera hundra år tidigare.

80%

De kommer från en **Nordkapare**, som bodde nära kusterna och fiskade. Skriftliga bevis från och med 800-talet visar att de **klaffade vär** i

Läsförståelsetest!

Det finns många spelpjäser från krantiden i dagens museer. Nu har forskare från bland annat Uppsala universitet analyserat dessa spelpjäser. Det visar sig att de gjordes av valben från mitten av 500-talet, varför forskarna menar att pjäserna sannolikt kommer från en snyktig valjakt. Pjäserna kommer från valarten Nordkapare, som kan väga 50-80 ton. De simmar ganska långsamt nära kusterna och innehåller så mycket vimpir att de flyter när de dödas. Skriftliga källor har omtalat storskalig valjakt under tomatiden från och med 800-talet, men dessa nya bryngar tyder på att man jagade val i stor skala flera hundra år tidigare.

Läsförståelsetest!

Det finns många spelpjäser från **krantiden** i dagens museer. Nu har forskare från bland annat **Uppsala universitet** analyserat dessa spelpjäser. Det visar att runt mitten av 500-talet, varför forskare tror att det **snyktig** valjakt. Pjäser kan väga 50-80 ton och innehåller så mycket skulptur. Källor har omtalat spelpjäser från 800-talet, men det finns också på skala flera hundra år tidigare.

95%

... kommer från en jordkapare, som nära kusterna och ... Skriftliga ... från och med ... jagade val i stor

UNDERVISNING

Vad handlar texten om?

Det första steget är att noggrant skilja de olika delarna åt. Varje enhet måste placeras i en kategori baserat på specifika egenskaper som varierar mellan dem. Det är viktigt att göra detta korrekt, eftersom fel sortering kan leda till oönskade resultat längre fram i processen.

När alla delar har delats in i sina respektive kategorier, ska de hanteras var för sig. Vissa kräver särskild behandling och får inte blandas med andra. Detta steg säkerställer att inget blir skadat under den fortsatta processen.

Därefter måste varje kategori hanteras enligt sina unika krav. Vissa kan bearbetas tillsammans i större grupper, medan andra måste behandlas individuellt eller i mindre grupper. Det är viktigt att följa instruktionerna för varje kategori för att garantera ett optimalt resultat.

Slutligen, när alla steg har följts och allt är i sin rätta ordning, kan hela processen genomföras på ett sätt som inte bara bevarar kvaliteten utan också undviker eventuella problem som kan uppstå om stegen inte följs noggrant.

Sortera tvätt

(Bransford & Johnson, 1972)

Grupp 1 fick höra texten utan någon förhandsinformation om vad den handlade om.

Grupp 2 fick höra texten och först efteråt fick de veta att det handlade om tvättsortering.

Grupp 3 fick höra samma text, men innan de började läsa fick de veta att texten handlade om att sortera tvätt.

Sortera tvätt

(Bransford & Johnson, 1972)

Grupp 3 fick höra samma text, men innan de började läsa fick de veta att texten handlade om att sortera tvätt.

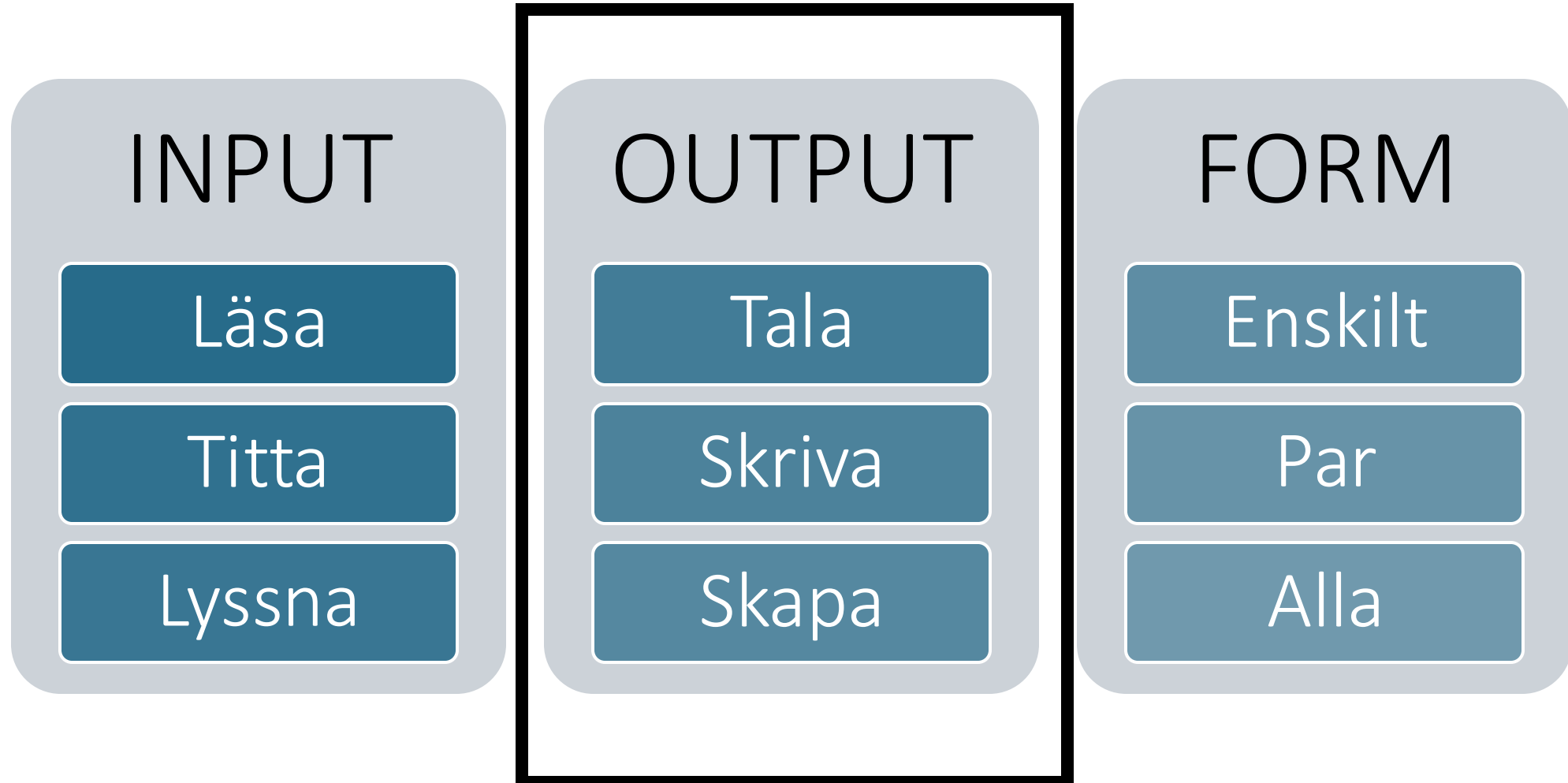
”Ordcykeln”

(Lim Falk & Riad, 2023)

Språkliga aktiviteter

(Swain, 2005)

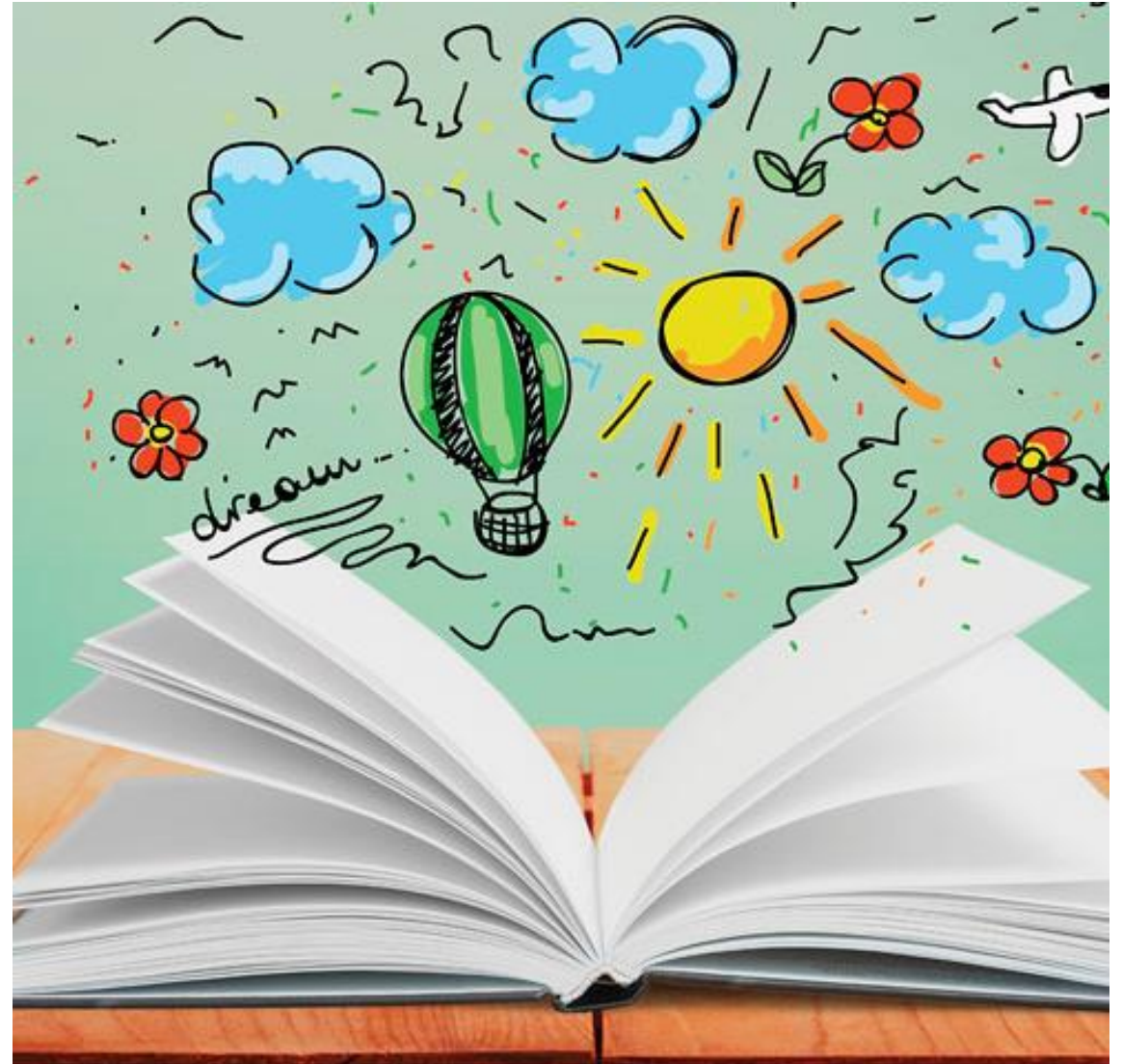
Vad är LÄSFÖRMÅGA?

(Gough & Tunmer, 1986)

Avkodning: ”Läsa i alla ämnen”

- Högläsning
- Parläsning
- Tyst läsning
- Körläsning
- Stafettläsning
- Repeterad läsning

Förståelse: ”Förundervisa”

1. Välj relevanta ”texter” för ämnet
2. Plocka ut viktiga ord
3. Skapa elevvänliga definitioner (ChatGPT)
4. Bygg bakgrundskunskaper om texten
5. Genomför språkliga aktiviteter
6. Återkom till och uppmuntra användning av orden
7. Koppla orden till verkliga livet!

“Skärgården”

ChatGPT

-
- Roll
 - Publik
 - Form
 - Innehåll

Ordbank: ”Skärgården”

- **Fjärd:** Ett stort område med vatten mellan öar i skärgården.
- **Åra:** En lång pinne med platt ände som man använder för att ro en båt.
- **Klucka:** Ljudet som vattnet gör när det slår mjukt mot en båt eller klippa.
- **Skärgård:** Ett område med många små öar och vatten mellan dem, oftast nära kusten.
- **Sill:** En liten fisk som ofta lever i saltvatten och kan ätas, ofta som inlagd.
- **Skepp:** En stor båt som kan frakta människor eller varor på havet.
- **Fyr:** Ett högt torn vid kusten eller på en ö som lyser för att visa vägen för båtar på natten.
- **Klippa:** Ett stort stycke sten som ofta sticker upp ur marken eller vattnet, särskilt vid kusten.

Alva rodde genom den stilla fjärden, där månen speglade sig i vattnet. Hon kände havets tystnad, bara avbruten av åornas mjuka kluckande. Farfar hade alltid sagt att skärgården dolde hemligheter. "Vi som lever här förstår skärgården," brukade han säga när de fiskade tillsammans.

Ikväll var det något som drog henne till en liten ö hon aldrig lagt märke till. När hon klev i land möttes hon av en gammal kvinna med långt, vitt hår som glimmade i månskenet.

"Jag är Havsgumman," sa kvinnan med en röst som lät som vinden över klipporna. "Jag vakar över skärgården – fiskarna, sälarna, fåglarna och människorna som fiskar och vårdar fyrarna. Din farfar kände till skärgårdens själ, och nu är det din tur."

Kvinnan räckte fram en blåskimrande sten. "Med den här stenen kommer du förstå havets språk. Du ska vaka över skärgården, skydda den från hot och obalans."

Alva tog emot stenen, och en känsla av ansvar fyllde henne. Hon tänkte på fiskarna som drog upp sina nät fulla av sill, fyrvaktarna som skyddade skeppen, och sälarna som vilade på klipporna. Hon var nu en del av skärgårdens liv och hade en viktig uppgift.

När hon rodde tillbaka under månskenet visste hon att skärgården, med sitt djurliv och sina människor, alltid skulle vara i tryggt förvar – så länge någon lyssnade till havets viskningar.

Alva rodde genom den stilla **fjärden**, där månen speglade sig i vattnet. Hon kände **havets** tystnad, bara avbruten av **årornas** mjuka **kluckande**. Farfar hade alltid sagt att **skärgården** dolde hemligheter. "Vi som lever här förstår skärgården," brukade han säga när de **fiskade** tillsammans.

Ikväll var det något som drog henne till en liten ö hon aldrig lagt märke till. När hon klev i land möttes hon av en gammal kvinna med långt, vitt hår som **glimmade i månskenet**.

"Jag är Havsgumman," sa kvinnan med en röst som lät som **vinden** över **klipporna**. "Jag vakar över skärgården – **fiskarna, sälarna, fåglarna** och människorna som fiskar och vårdar **fyrarna**. Din farfar kände till skärgårdens själ, och nu är det din tur."

Kvinnan räckte fram en blåskimrande sten. "Med den här stenen kommer du förstå havets språk. Du ska vaka över skärgården, skydda den från hot och obalans."

Alva tog emot stenen, och en känsla av ansvar fyllde henne. Hon tänkte på fiskarna som drog upp sina nät fulla av **sill, fyrvaktarna** som skyddade **skeppen**, och sälarna som vilade på klipporna. Hon var nu en del av skärgårdens liv och hade en viktig uppgift.

När hon rodde tillbaka under månskenet visste hon att skärgården, med sitt djurliv och sina människor, alltid skulle vara i tryggt förvar – så länge någon lyssnade till havets viskningar.

Frågor: "Skärgården"

På raderna:

- Vem är kvinnan som Alva möter på ön och vad ger hon Alva?

Mellan raderna:

- Vad kan det innebära att "förstå havets språk" som Havsgumman säger till Alva?

Bortom raderna:

- Hur tror du att Alva kommer att hantera sitt ansvar för skärgården, och vad kan vara några hot eller utmaningar hon kan möta i framtiden?

TACK FÖR ATT NI
LYSSNAT!

marcus.danielsson@skolasodertalje.se